

**De
Bijloke**
Muziekcentrum

Mahler 9

Antwerp Symphony Orchestra & Eliahu Inbal

Za 25.01.20 | 20u00 Sint-Pieterskerk

Inhoud

Afgaande op leven en werk kun je Gustav Mahler bepaald geen vrolijke Frans noemen. Al vanaf zijn Eerste symfonie tast de meest filosofisch gestemde symfonicus uit de muziekgeschiedenis de broze contouren van het menselijke bestaan af. Daarop vormt zijn laatst voltooide symfonie, een glorieus en doorvoeld adieu aan zijn tijd, zeker geen uitzondering. Onder leiding van de legendarische dirigent Eliahu Inbal brengt het Antwerp Symphony Orchestra een onvergetelijke vertolking van dit magistrale orkestwerk. Een huiveringwekkend symfonisch portret van angst en Weltschmerz, waarnaast *De schreeuw* van Edvard Munch een zondags geeuwtje lijkt.

Programma

Gustav Mahler (1860-1911)

Symfonie nr. 9

- I. Andante comodo
- II. Im Tempo eines gemachlichen Ländlers
- III. Rondo-Burleske
- IV. Adagio

Biografieën

Eliahu Inbal

De Israëlische dirigent Eliahu Inbal studeerde viool en compositie in zijn geboortestad Jeruzalem vooraleer hij, op aanbeveling van Leonard Bernstein, zijn opleiding voortzette aan het conservatorium van Parijs bij Louis Forrestier voor directie en Olivier Messiaen en Nadia Boulanger voor compositie. Hij vervolmaakte zich in orkestdirectie bij Franco Ferrara en Sergiu Celibidache. Op 26-jarige leeftijd won hij de Cantelli Conducting

Competition. Sindsdien staat Eliahu Inbal voor zowat alle grote orkesten in Europa, de VS en Japan en is hij te gast op tal van internationale festivals. Hij was dirigent van het hr-Sinfonieorchester Frankfurt, het Teatro la Fenice, het Orchestra Nazionale della RAI, het Konzerthausorchester Berlin, de Czech Philharmonic en het Tokyo Metropolitan Symphony Orchestra. Sinds 2019 is hij hoofddirigent van het Taipei Symphony Orchestra. Daarnaast was hij te gast bij andere toporkesten waaronder de Philharmonia, het Orchestre National de France, de Wiener Symphoniker, de London Philharmonic, het Orchestre de la Suisse Romande en het Concertgebouworkest. Zijn opnames met muziek van Mahler, Bruckner en Sjostakovitsj werden meermaals bekroond met onder meer een Deutscher Schallplattenpreis en een Grand Prix du Disque.

Antwerp Symphony Orchestra

Het Antwerp Symphony Orchestra is het symfonisch orkest van Vlaanderen, met de nieuwe Koningin Elisabethzaal in Antwerpen als thuisbasis. Onder leiding van chef-dirigent Elim Chan (vanaf seizoen 2019-2020) en eredirigent Philippe Herreweghe wil het orkest een zo groot mogelijk publiek ontroeren en inspireren met concertbelevingen van het hoogste niveau. Dankzij eigen concertreeksen

in Concertgebouw (Brugge), Muziekcentrum De Bijloke (Gent), Bozar (Brussel) en CCHA (Hasselt) bekleedt het orkest een unieke positie in Vlaanderen. In het buitenland wordt het Antwerp Symphony Orchestra uitgenodigd door de belangrijkste huizen en internationale concertreizen door Europa en Azië vormen een constante in de kalender. Naast zijn reguliere concerten creëerde het Antwerp Symphony Orchestra een uitgebreid aanbod aan educatieve en sociale projecten, waarmee het orkest kinderen, jongeren en mensen met verschillende achtergronden doorheen de symfonische klankenwereld gidst. Het Antwerp Symphony Orchestra maakt opnames voor gerenommeerde klassieke labels en richtte ook een eigen label op, waarin het focust op het grote orkestrepertoire, Belgische muziek en hedendaags klassiek.

‘Een symfonie
moet zijn zoals
de wereld:
alles moet
erin zitten.’

Gustav Mahler

Programma toelichting

Gustav Mahler

Mahlers Negende symfonie

De eerste noten van een Mahlersymfonie zijn altijd het beginpunt van een hele omzwerving. Gustav Mahler neemt je met wat fantasie mee langs bergen en dalen, over woeste oceanen en verstilte woestijnen, langs uitbundige bruiloften en ingetogen lijkstoeten, met opzweepende boerendansen en keurig afgemeten walsen. Het lijkt de beeldende beschrijving van een documentaire, maar Mahler doet het allemaal met gesloten ogen en open oren. Zijn apparaat is het **grote romantische symfonieorkest**, een medium dat hij als dirigent van binnen en van buiten kent en dat hij als componist meesterlijk bespeelt. En alsof dat grote orkest nog niet groot genoeg is, voegt hij er in veel gevallen nog **zangstemmen** en zelfs heuse koren aan toe, zoals Ludwig van Beethoven het hem had voorgedaan in zijn *Negende symfonie*.

De 'Negende': het is een begrip in de muziekgeschiedenis. Als iemand erover spreekt, dan gaat het zonder uitzondering over die laatste symfonie van Beethoven, het summum van de symfonische

mogelijkheden in zijn tijd en de bron van veel kopzorgen bij latere (bijgelovige) componisten. **'De vloek van de negende'** is een graag gebruikte uitdrukking om aan te geven dat componisten bang zouden zijn het leven te laten tijdens of na het schrijven van een negende symfonie. In werkelijkheid zijn er voorbeelden genoeg van componisten die zich hier niets van aantrekken, maar het is toch opvallend dat Mahler na zijn gigantische *Achtste symfonie* (met twee koren, een kinderkoor, acht vocale solisten en een reusachtig symfonieorkest) niet meteen een negende symfonie componeerde, maar wel het als liedcyclus vermomde *Das Lied von der Erde*. In de eigenlijke *Negende symfonie*, gecomponeerd tussen 1909 en 1910, keert Mahler terug naar de essentie van het symfonisch orkest, zonder vocale partijen. Ook kiest hij voor een klassieke structuur in vier bewegingen, al vult hij die vier delen wel op een heel eigen manier in.

Deze symfonie wordt vaak geïnterpreteerd tegen de achtergrond van Mahlers persoonlijke situatie rond die tijd. Bruno Walter — die in 1912 de wereldpremière dirigeerde — en Willem Mengelberg zagen in Mahlers *Negende symfonie* een afscheid: het werk van een componist die weet en voelt dat zijn einde nadert, een symfonie van de dood. Anderen menen dat deze symfonie net een lofzang is op het leven. Misschien is het feit dat één compositie zo'n tegengestelde lezingen kan oproepen wel de ware betekenis van deze symfonie. Net zoals in Mahlers vorige symfonieën ontvouwt zich een weids landschap van **emoties, stijlen en invloeden**, waarin Mahler ons bij de hand neemt tot na het slotakkoord. Welke interpretatie ook het meest aansluit bij de persoonlijke beleving van de luisteraar, het loont hoe dan ook de moeite om

even stil te staan bij die gebeurtenissen voor en rond 1909. Deze periode was ontzettend zwaar voor Mahler, ook al beleefde hij op professioneel vlak een boeiende tijd. Na tien jaar aan het hoofd van de **Weense Staatsopera**, met de nodige strubbelingen, werd hij in 1907 uitgenodigd in New York om er dirigent te worden bij de **Metropolitan Opera**. Terwijl Mahler zich met overgave toelegde op zijn nieuwe uitdagingen als dirigent, moest hij verwerken dat zijn vierjarige dochter Maria Anna stierf. Deze tragische gebeurtenis liet ook sporen na bij zijn vrouw Alma, die het steeds moeilijker kreeg met de werkhethos van haar echtgenoot en troost vond bij een andere man. Tot overmaat van ramp kreeg Mahler te horen dat hij een hartafwijking had, wat hem niet alleen verhinderde zijn lange en inspirerende wandelingen te blijven maken, maar ook een voortdurende bezorgdheid over zijn eigen gezondheid met zich meebracht. Goed nieuws in deze periode was dan weer dat hij in Amerika al snel de kans kreeg om dirigent te worden van een zichzelf heruitvindend **New York Philharmonic**. Dit orkest in moeilijkheden koos voor de vlucht vooruit door zware investeringen te doen, en door de meest gereputeerde dirigent van het moment aan te trekken. Voor Mahler was het een kans om een orkest te leiden dat hij volledig naar zijn hand kon zetten, en waarmee hij zijn artistieke aspiraties vrijelijk kon realiseren tegen een meer dan behoorlijke verloning.

De eerste maten van deze symfonie zijn onbehaaglijk. De cello's verklanken de stokkende hartslag van de componist, beantwoord door een eenzame noot in de hoorn. De harp komt er bij, gevolgd door een ijle noot in de contrabas en een tweede hoorn. Van het grôte

orkestapparaat is in de verste verte nog geen sprake, en zelfs wanneer Mahler geleidelijk aan duidelijker afgelijnde melodieën introduceert, blijft het geheel erg onstabiel. De muziek ontwikkelt zich op een organische manier, waarbij Mahler met telkens dezelfde muzikale motieven steeds weer andere sferen oproept. Na een eerste grote climax, inclusief de typisch Mahleriaanse trompetfanfares, komt het **hartslagmotief** terug in de hoorns en vormt het het vertrekpunt voor een uiterst kleurrijke kamermuziekpassage. Hier komt de klankvirtuoos in Mahler tot volle wasdom, met glansrollen voor de pauken en de basklarinet. Opnieuw vertrekt van hieruit een geleidelijke opbouw die uitmondt in een volgende climax. Ook deze keer zijn het de pauken(hartslagen die een nieuwe episode inluiden en de muziek als het ware ritmeren. Doorheen het verdere verloop van dit eerste deel komen de hartslagen nog een aantal keren terug, soms subtiel zoals in de openingsmaten, dan weer met volle kracht als een onvervalst noodlotmotief. Tussen die hartslagen in overheerst de **melancholie**

en het meeslepende karakter, om te eindigen in een verstilde mijmering die sterk verwant is met de manier waarop Mahler op het einde van *Das Lied von der Erde* het woord 'ewig' laat zingen en uitsterven.

Na dit omvangrijke eerste deel volgen nog drie bewegingen, waardoor Mahler eigenlijk aansluit bij de klassieke traditie van de vierdelige symfonie. Als tweede deel componeert hij echter geen menuet of scherzo zoals Beethoven het zou doen, maar een Ländler. Mahlers voorliefde voor deze volksdans in driekwartsmaat is een thema op zichzelf in de musicologie. Het Wenen waarin hij actief was, was een stedelijk centrum van hoge cultuur, met verfijnde muziekavonden en piekfijn uitgedoste bewoners, maar ook met inwijkelingen vanuit het platteland. Mahler was zelf opgegroeid in een herberg in Tsjechisch Oostenrijk en hoorde tijdens zijn jeugd veel militaire orkesten en dansmuziek. In Wenen kwam hij altijd netjes voor de dag, in tegenstelling tot iemand als Anton Bruckner, die vaak scheef

bekeken werd omwille van zijn 'rurale' voorkomen. Mahler zinspeelt op het grote contrast tussen stad en platteland door de Ländler af te wisselen met zweriger walsmomenten. De verschillende dansen zijn keurig aangegeven in de partituur. In het begin staat er bijvoorbeeld 'Tempo I, etwas täppisch und sehr derb' ('een beetje klungelig en zeer ruw'). Mahler was trouwens in al zijn partituren **extreem duidelijk en informatief**. Hij componeerde met de kennis van een dirigent en gaf dan ook tal van concrete aanwijzingen voor de uitvoering. In de partituur is de afwisseling tussen Ländler en wals dus duidelijk aangegeven, en in vroegere schetsen was één van de Ländlers nog getiteld als een menuet. De virtuositeit van de componist blijkt hier uit het meesterlijk combineren van **drie subtiel verschillende dansen in driekwartsmaat**. De bekende muziekfilosoof Theodor Adorno noemde dit deel een muzikale montage. Dat is misschien nog wel de beste beschrijving van deze fascinerende beweging.

Een van de uitdagingen in een grote romantische symfonie is de vorm en de balans van de compositie. Net zoals bij een spannend verhaal is het vinden van een goed einde dan ook erg belangrijk. Maar hoe kan je na meer dan een uur muziek, waarin al tal van grote orkestrale hoogtepunten klonken, de climax der climaxen componeren? Hoe zorg je ervoor dat de spankracht van het werk tot de laatste noot overeind blijft? Hoe beëindig je zo'n muzikale omzwerfung? In veel gevallen gaat het er in een laatste deel van een symfonie om de slotmaten voor te bereiden door een geleidelijke opbouw en intensivering. In Beethovens *Negende* zorgen de vocale partijen voor de nodige extra middelen om de finale grootser te maken. De finale van Mahlers

Achtste symfonie is letterlijk fysiek uitputtend voor muzikanten en dirigent. Voor de vorm is een rondo dan weer een ideaal model omdat de terugkeer van een soort refrein telkens een nieuw startpunt is voor een volgende (en grotere) muzikale opbouw. In de *Zevende symfonie* past Mahler deze strategie succesvol toe, maar in deze *Negende* komt het rondo als het ware te vroeg; in het voorlaatste deel.

Door het rondo als derde deel te componeren en te eindigen met een langzaam deel neemt Mahler dus toch een loopje met de conventies, ondanks de klassieke structuur in vier bewegingen. Het lang uitgesponnen en uitstervende einde van deze symfonie blijkt achteraf beschouwd al aangekondigd op het einde van het eerste deel, en verwijst naar het wegebbende einde van *Das Lied von der Erde*. Dat wil echter niet zeggen dat Mahlers '**antifinale**' een voor de hand liggende keuze was. In zekere zin is het makkelijker om spanning op te bouwen met steeds groter wordend klankgeweld dan wanneer je van de luisteraar verlangt om de opperste concentratie aan te houden tot op het einde. Hier geen briljante koperfanfares of acrobatische houtblazers en violen; Mahler laat de ruimte voor **ingetogen klanken en traagheid**. Op het einde verdampt de grens tussen klank en stilte en het effect is verpletterend. Na veel emotionele omzwervingen dwingt Mahler ons tot een oorverdovende stilte. Tijdens een legendarische uitvoering door het Lucerne Festival Orchestra en Claudio Abbado in 2010 duurde die stilte na het slotakkoord maar liefst ruim twee minuten.

Deze symfonie bevat tal van referenties aan andere muziek, van Mahler zelf of andere componisten. De eerste

Mahler vond inspiratie tijdens zijn lange wandelingen

melodische geste in de violen (een dalende figuur van twee noten) lijkt een verderzetting van het einde van *Das Lied von der Erde* (op het woord 'ewig'), waar het eigenlijk al is afgeleid van het begin van Beethovens pianosonate *Das Lebewohl*. Mahler schreef in de partituur van deze symfonie zelfs de woorden 'Leb wohl' boven de betreffende noten. Dit muzikaal element komt trouwens doorheen de hele symfonie terug. Tal van citaten en verwijzingen worden in verband gebracht met de eerder geschetste persoonlijke omstandigheden tijdens het eerste decennium van de twintigste eeuw. Volgens dirigent

Hartmut Haenchen is een citaat uit *Der Rosenkavalier* van Richard Strauss een duidelijke verwijzing naar het grote leeftijdsverschil tussen Gustav en Alma Mahler. Passeren nog de revue: de wals *Freut euch des Lebens* van Johann Strauss, *Die lustige Witwe* van Léhar, en verschillende van Mahlers eigen liederen. Welke betekenissen Mahler er zelf precies wilde inleggen zal voer voor discussie blijven, maar vast staat dat deze symfonie boordevol verhalen zit, al wordt er geen woord van gezongen.

Tekst: Klaas Coulembier

Weense Staatsopera rond 1900

‘Als een
componist in
woorden kon
uitdrukken wat hij
te zeggen heeft,
zou hij het niet
proberen te doen
via muziek.’

Gustav Mahler

Meer symfonisch?

za 22.02

Antwerp Symphony Orchestra & Arthur Jussen

Beethoven, Ravel & Schmitt
GROENZAAL | 20u00

PROGRAMMA

– Maurice Ravel

Ma mère l'oye (cinq pièces enfantines)
La valse (poème choréographique)

– Ludwig van Beethoven

Pianoconcerto nr. 2 in Bes, opus 19

– Florent Schmitt

Antoine et Cléopâtre (suite nr. 2, opus 69b)

Scan deze code
en proef van ons
seizoen 19–20

- Ga naar zoeken
- Druk op het camera icoontje
- Scan de Spotify Code

Tickets & info
debijloke.be

Besprekbureau
Bijlokekaai 7
9000 Gent
09 323 61 00

Openingsuren
Di tot vr: 13u00 – 17u00
Bij concerten:
één uur voor het concert

Info en tickets **09 323 61 00** of **debijloke.be**

